IEC
Institut d'Estudis Catalans

Secció de Filosofia i de Ciències Socials
de l'Institut d'Estudis Catalans

Declaració sobre l'estat de l'educació

1. Introducció

El 21 de febrer de 2024, la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'Institut d'Estudis Catalans (SFCS) va aprovar una «Declaració sobre les mancances del sistema educatiu», a propòsit de la publicació de l'Informe PISA (Programa per a l'Avaluació Internacional d'Alumnes de l'OCDE) de l'any 2023. Els seus resultats van produir una forta impressió i preocupació per la confirmació de la tendència negativa ja apreciada en anys anteriors. La publicació de l'informe següent, corresponent a l'any 2026, ha augmentat aquesta preocupació.

Aquest segon document titulat «Declaració sobre l'estat de l'educació» és el resultat d'una reflexió continuada, enriquida per les aportacions d'un seminari conjunt amb la Societat Catalana de Pedagogia i la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana, societats filials de l'IEC adscrites a la SFCS, celebrat el dia 17 de setembre de 2026.

La reflexió sobre l'estat de l'educació ha pres més importància davant de les vagues de mestres i professors dutes a terme durant el curs escolar 2025-2026, a Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears, que s'han repetit a l'inici del curs 2026-2027. Per les mateixes dates, el Govern de la Generalitat de Catalunya ha encarregat al Consell d'Educació de Catalunya liderar un debat general sobre l'educació i la presentació de propostes per al seu redreçament. A més de participar-hi per mitjà del seu representant a l'esmentat Consell, l'IEC hi vol contribuir amb aquesta Declaració de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, centrada en tres aspectes principals: el malestar docent, l'educació inclusiva i l'ensenyament i l'aprenentatge de la llengua catalana. Aspirem a fer que aquesta contribució sigui útil també per a la millora del sistema educatiu en els altres països de llengua catalana.

La Declaració ha estat aprovada el dia 21 d'octubre de 2026, pel Ple de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, del qual formen part el president de la Societat Catalana de Pedagogia i la presidenta de la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana.

2. L'estat de la qüestió

Totes les dades disponibles permeten concloure que l'educació a Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears, afectada per greus problemes, ha experimentat una davallada continuada i generalitzada dels resultats d'aprenentatge; que es desenvolupa en un context de profunds canvis demogràfics, d'increment de les desigualtats socioeconòmiques i de la segregació residencial, i

d'una gran mobilitat de la població; i que s'ha produït un estancament important tant en les polítiques d'inclusió com en l'aprenentatge i ús de la llengua catalana.

La conflictivitat viscuda el curs passat i el profund malestar expressat pels professionals de l'educació en aquest marc no ha de ser vista com una reivindicació estrictament corporativa, sinó com un indicador de la mala salut del sistema educatiu; com un símptoma d'una problemàtica que convé abordar amb urgència i decisió per avançar cap a un sistema educatiu més eficaç, més equitatiu, de més qualitat en definitiva.

El malestar docent

El que està passant en els països de parla catalana no és una situació estranya, sinó l'expressió local d'una crisi de la professió docent a tot Occident, que es manifesta en les dificultats per a atraure nous candidats i per a retenir el professorat en actiu, en l'augment de les baixes laborals i en un esgotament permanent i generalitzat del personal docent.

El malestar dels docents és una qüestió estructural, sistèmica, que fa referència a les condicions en què s'exerceix avui aquesta professió. No és un problema referit a la competència, l'energia, la personalitat i les habilitats concretes del professorat, que es pugui resoldre amb mesures individualitzades.

Els estudis fets sobre aquesta qüestió diferencien dos tipus de factors que incideixen en aquest malestar. Uns factors serien els vinculats directament a les aules, a l'ofici pròpiament dit: les situacions disruptives, les agressions, la càrrega burocràtica, la manca de recursos per a atendre les diversitats, el nombre d'alumnes per aula, els dèficits cognitius, lingüístics o culturals de l'alumnat... Els altres factors serien els contextuals: els canvis socials accelerats, els avenços continuats de la ciència i el coneixement, la divergència entre els valors predominants en la societat i els que es demanen al sistema educatiu, el rol de les famílies, la crisi generalitzada de l'autoritat i de la transmissió... Tots els factors hi influeixen, però la recerca disponible afirma que els factors contextuals acaben tenint un pes més rellevant i durador, perquè són més difícils d'abordar i gestionar.

L'educació inclusiva

La Convenció sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat, aprovada per l'Organització de les Nacions Unides el 13 de desembre de 2006, ratificada per Espanya el 2008, diu que els estats que en formen part «reconeixen el dret de les persones amb discapacitat a l'educació» i que, amb la intenció de fer efectiu aquest dret sense discriminació i basant-se en la igualtat d'oportunitats, els estats «han d'assegurar un sistema d'educació inclusiu a tots els nivells». L'educació inclusiva és un tema de drets humans i, per damunt de tot, un projecte ètic; també una forma de fer front a les condicions d'inferioritat a què s'han vist sotmeses moltes persones al llarg del temps, i a la pobresa, així com a la indiferència i la ignorància d'una part significativa de la ciutadania.

Les lleis d'educació que regulen els nostres sistemes educatius en el títol dedicat a l'equitat parlen de l'alumnat amb necessitat específica de suport educatiu (NESE). I diferencien entre les necessitats educatives especials, que són les derivades de discapacitat, trastorns greus de conducta,

de la comunicació i del llenguatge (NESE-A); i les necessitats educatives específiques relatives a persones, grups, entorns socials i àmbits territorials que estan en situació de vulnerabilitat social, educativa i cultural, que desconeixen la llengua d'aprenentatge o s'han incorporat tard al sistema educatiu (NESE-B).

És un etiquetatge administratiu que té conseqüències pràctiques en els processos de matriculació, en la composició dels grups, en l'assignació de recursos i altres aspectes de l'educació, amb percentatges d'alumnes importants. En el cas de NESE-A: educació infantil, 4,9 %; educació primària, 5 %, i educació secundària obligatòria, 4,9 %. I en el cas de NESE-B: educació infantil, 34,1 %; educació primària, 39,3%, i educació secundària obligatòria, 35,9 %, segons dades de l'Anuari de l'Educació a Catalunya 2026.

No es pot posar, com de vegades passa, els alumnes amb necessitats específiques en el centre del problema, com si fossin la causa principal del malestar dels docents. Aquest malestar no es pot resoldre de cap de les maneres amb la retirada de drets a aquesta part de la població, formada per l'alumnat amb alguna discapacitat, per l'alumnat pobre o vulnerable i per l'alumnat d'origen estranger.

Vista la realitat actual, bé es pot afirmar que l'educació inclusiva és la millor solució possible per a garantir la cohesió i la convivència de la societat present i del futur. Però els recursos proporcionats per les administracions públiques s'han demostrat insuficients pel gran volum de necessitats i, a vegades, se'n pot haver fet un ús inadequat o mal distribuït. Tot i reconèixer que el balanç és positiu, perquè s'ha avançat molt aquests darrers anys en inclusió, la millora de les condicions de treball i l'augment dels recursos a disposició dels centres ha de permetre poder atendre adequadament tot l'alumnat.

L'ensenyament i l'aprenentatge de la llengua catalana

La situació de l'ensenyament i l'aprenentatge del català i del seu ús social és diferent als tres països. A Catalunya es continua aplicant el model de conjunció lingüística, sense separació per llengua inicial, amb el català com a llengua habitual i l'objectiu d'assolir un domini oral i escrit equivalent de les dues llengües oficials. Es parla de nova immersió, per diferenciar-la del programa d'immersió lingüística, tenint en compte la realitat multilingüe de les aules.

Al País Valencià i a les Illes Balears, els canvis d'orientació ideològica dels respectius governs han comportat l'aplicació de polítiques lingüístiques que perjudiquen l'ensenyament i l'aprenentatge de la llengua pròpia. En el cas valencià, deixant en mans de les famílies l'elecció de la llengua vehicular i eliminant el valencià de les zones castellanoparlants, tot i que la resposta de les famílies ha contradit aquests propòsits. En el cas balear, iniciant un procés dirigit a la segregació lingüística, que els centres educatius també han contradit de manera majoritària. Hi ha, en tots dos casos, un procés declarat de desmuntatge de les polítiques lingüístiques assolides que afecta perillosament la situació del català.

Hi ha algunes problemàtiques comunes als tres països. D'una banda, la constatació que els joves utilitzen menys el català, no pas per desconeixement, sinó per reticències envers el seu ús per causes com la comoditat, la indiferència o la vergonya. D'altra banda, hi ha hagut un descens de la il·lusió i el compromís del professorat que va fer que la catalanització de les aules fes un salt

importantíssim, per bé que la docència establerta en català per la normativa mai ha estat hegemònica, particularment a l'educació secundària. I el consens social previ entre les famílies a favor de la catalanització de l'educació s'ha vist afectat per l'acció d'alguns partits polítics i associacions i les resolucions de tribunals de justícia.

Tal com diu el Pacte Nacional per la Llengua, signat a Catalunya l'any 2025, la situació del català és complexa i delicada, perquè afronta reptes en múltiples camps: el català continua essent una llengua jurídicament minoritzada; la globalització ha augmentat exponencialment el valor de les llengües franques, especialment de l'anglès; els importantíssims fluxos migratoris viscuts aquests darrers anys han transformat la realitat sociolingüística, i les revolucions tecnològiques, els canvis en l'audiovisual i el món digital també plantegen noves dificultats.

El mateix Pacte formula algunes propostes per a l'àmbit educatiu: garantir que el personal docent, administratiu i d'atenció educativa sigui competent en català; que el català sigui realment la llengua normalment emprada als centres; que tot l'alumnat acabi l'escolaritat obligatòria amb un domini suficient del català; que els centres educatius siguin espais de socialització i d'interacció en català no només a les aules, sinó també als patis, menjadors i a les activitats extraescolars. El compliment i l'aplicació d'aquestes propostes haurien d'assegurar una millora de la situació i les perspectives del català en el sistema educatiu.

3. Algunes propostes de millora

Acords de país

És urgent i necessari un acord de país entorn del sistema educatiu en cada un dels tres països, més enllà dels cicles electorals i de les divergències legítimes entre les diferents forces polítiques, que aporti seguretat, estabilitat i possibilitats tant de millora com d'avaluació dels canvis que es vagin introduint. Aquest acord hauria d'incloure els objectius següents:

1. Assegurar que els professionals de l'educació se sentin (que són) reconeguts per la societat i per les institucions; que les seves organitzacions i associacions professionals siguin escoltades i tingudes en compte; que es renovi la confiança mútua entre administracions, famílies i professionals, que ara sembla trencada.

2. Tornar a fer valdre i aprendre del bagatge històric de coneixement, d'estratègies i de recursos de la pedagogia del segle XX, la dels nostres països a començament del segle XX i durant la República, i les bones pràctiques de renovació pedagògica i catalanització endegades a les acaballes del franquisme i durant la transició democràtica.

3. Atorgar als edificis escolars la dignitat i la qualitat que mereixen, perquè els edificis també eduquen i la imatge que reflecteixen té incidència en la percepció ciutadana. Tenir cura de l'arquitectura escolar, que ha d'estar al servei de les activitats que s'hi desenvolupen, amb els corresponents espais a l'aire lliure. Substituir les aules prefabricades que han anat proliferant, i que han arribat a més de vint anys de permanència en alguns casos.

4. Reforçar el model de conjunció lingüística, rebutjar els models que separen l'alumnat segons la llengua que escullin les famílies. L'escola sola no pot fer front a la davallada dels

usos lingüístics del català, sinó que necessita la implicació efectiva de les institucions i administracions públiques, de les empreses i dels serveis.

5. Impulsar la normalització lingüística dels centres educatius; que la inspecció educativa vetlli pel compliment de la normativa i es corregeixin els incompliments; i que es revisi, en el cas de Catalunya, la norma que estableix que el títol de graduat en ESO atorga de manera automàtica el nivell C1 de català.

6. Afrontar amb determinació, serenitat i fermesa l'ofensiva davant dels tribunals de justícia que duen a terme sectors contraris a la normalització lingüística efectiva, de manera que les administracions educatives de tots tres països donin suport i reforcin les accions de les entitats socials i de les associacions del professorat i de les famílies.

Atenció i qualificació del personal docent

7. Tenir cura i atendre tota la vida professional dels docents, no solament en el moment de l'entrada a la professió dels mestres novells, sinó i de manera molt especial en la fase mitjana de la vida professional, on es produeixen les situacions de màxima vulnerabilitat personal dels docents.

8. Revisar i impulsar la formació permanent del professorat, situada en els centres i que parteixi de les necessitats sentides pels seus professionals, que afavoreixi el diàleg i l'intercanvi entre ells; una formació permanent autogestionada pel mateix professorat. Prendre en consideració l'atorgament de llicències d'estudi o períodes sabàtics per a aprofundir en aquesta formació sense la pressió quotidiana de les classes.

9. Promoure, des de l'administració educativa i les universitats, l'ensenyament, la divulgació i la posada en pràctica del que a Catalunya es coneix com a Disseny Universal per a l'Aprenentatge (DUA), com a marc per a orientar la planificació de l'ensenyament i la utilització de tota mena de suports i recursos en les activitats que es proposin als alumnes.

Adequació i enfortiment dels centres educatius

10. Tots els centres educatius públics i privats concertats han d'escolaritzar de manera proporcional l'alumnat amb necessitat específica de suport educatiu i reflectir la composició social de les ciutats i els pobles. La gestió de l'anomenada *matrícula viva* —els infants i adolescents arribats al centre amb el curs ja començat— s'ha de fer amb la màxima cura perquè sigui possible la seva plena inserció, reduir al màxim les distorsions que pugui ocasionar en la marxa del curs i evitar que esdevingui un nou element de segregació dins del municipi.

11. Els centres educatius, que són l'eix de la vida professional dels docents, han de disposar d'equips directius ben formats, reconeguts i impulsors d'una bona convivència de tota la comunitat educativa, amb claustres de professorat estables, amb temps per a la formació, la coordinació i la implicació en el projecte educatiu del centre.

12. Els centres educatius han de poder comptar amb altres perfils professionals ben formats: personal administratiu, personal d'atenció educativa, personal sanitari i personal de suport com conserges i monitors. En la mesura que les escoles ordinàries comptin progressivament amb els recursos que els permetin acollir adequadament tot l'alumnat, les escoles d'educació especial, que han tingut i encara tenen un paper important, podran reconsiderar les seves funcions.

13. Els recursos del personal docent i del personal d'atenció educativa no haurien de distribuir-se de manera homogènia a tots els centres, sinó d'acord amb les seves circumstàncies i composició, atenent la seva complexitat i necessitats, segons el tipus d'alumnat i el territori concret on s'ubiquen.

En aprovar i fer pública aquesta declaració, la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'Institut d'Estudis Catalans reitera el seu compromís amb la millora de l'educació i la col·laboració amb els governs i les administracions educatives.

Ple de la Secció de Filosofia i Ciències Socials

Barcelona, 21 d'octubre de 2026